

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ – СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Спіріна Тетяна Петрівна, кандидат педагогічних наук, Київський університет імені Бориса Грінченка

Лях Тетяна Леонідівна, кандидат педагогічних наук, Київський університет імені Бориса Грінченка

Процес реформування системи вищої освіти в Україні передбачає зміни в навчально-виховному процесі вищої школи. Ці зміни стосуються створення нових освітніх стандартів, оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-методичних матеріалів, форм та методів навчання. Пошук нових підходів до навчання майбутніх фахівців має бути спрямований на всебічний розвиток особистості як головного суб'єкта сучасного педагогічного процесу. Тому пріоритетним завданням вищої школи є виховання особистості, яка володіє мистецтвом пізнання, мислення та спілкування, організації своєї інтелектуальної та фізичної праці, інтересом до творчого застосування професійних знань, мистецтвом жити за законами моралі, та здатністю до самореалізації у своїй професійній діяльності.

Питання загально-методологічної та теоретичної проблеми професійної підготовки фахівців висвітлені у роботах В. Байденко, С. Батишева, Г. Бордовського тощо; змісту підготовки соціального педагога присвячені наукові роботи О. Безпалько, Н. Заверіко, А. Капської, Г. Лактіонової.

Проблемі формування професійної компетентності педагогів присвячені праці С. Архангельського, В. Баркасі, О. Дубасенюк, Н. Кузьміної, А. Маркової тощо. Формуванню професійної компетентності соціального педагога

приділяли свою увагу такі вчені, як: А. Белінська, В. Бочарова, І. Мигович, Є. Холостова та інші.

Слід зазначити, що проблема формування професійних компетентностей майбутніх фахівців, зокрема, соціальних педагогів у науковій літературі висвітлена недостатньо.

Це і спонукало нас до аналізу різних підходів щодо визначення феномена професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів як важливого компонента фахової підготовки у вищому навчальному закладі.

Соціально-педагогічна діяльність вимагає певної спеціальної бази знань, умінь та навичок, володіння якими і визначає рівень професійної компетентності та передбачає усвідомлений вибір знань, необхідних для вирішення професійних завдань, єдність професійних знань і цінностей, відображення цього синтезу у відповідній професійній діяльності.

Як сукупність знань та вмінь, необхідних для професійної діяльності: вміння використовувати інформацію, аналізувати її, передбачати наслідки професійної діяльності, - визначається компетентність у Словнику з професійної освіти за редакцією Н. Ничкало [7]. Однак не слід категорично протиставляти компетентність традиційним знанням та вмінням, оскільки будь-яка компетентність базується саме на них, а певні якості знань характеризують здатність майбутніх фахівців – соціальних педагогів використовувати набуті знання у практичній діяльності і життєвій ситуації.

Компетентність - це якість особистості, яка ґрунтується на знаннях, інтелектуально й особистісно обумовленому досвіді соціально-професійної життєдіяльності людини, зазначає дослідниця І. Зимняя [4]. Як загальну здатність і готовність особистості до фахової діяльності, яка ґрунтується на знаннях й досвіді, набутих завдяки навчанню та виробничій діяльності, розглядає поняття компетентності П. Решетник [8]. Так, наприклад, С. Гончаренко зазначає, що компетентність є результатом набуття компетенції [3].

Професійну компетентність майбутнього фахівця - соціального педагога, можна визначити як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що

передбачає досконале володіння теоретичними і практичними навичками, вміння застосовувати їх у процесі професійної діяльності, здатність творчо і нестандартно вирішувати проблемні питання, нести відповідальність за наслідки своєї роботи, а також професійне зростання шляхом постійного саморозвитку, самовдосконалення та самоосвіти.

Входження України до західноєвропейського освітнього простору супроводжується зростанням вимог до рівня професійних компетентностей майбутніх фахівців як гаранту конкурентоспроможності на ринку праці.

Сьогодні майбутнім соціальним педагогам особливо необхідна загальнокультурна компетентність, адже відбувається активізація самосвідомості етносів, різних за величиною та інтенсивністю внутрішнього зв'язку, за мовою й культурою, духовним складом, за економічними і соціальними характеристиками. Загальнокультурна компетентність вимагає від майбутніх соціальних педагогів володіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, культурою міжособистісних стосунків, дотримання принципів толерантності [10].

Сформована загальнокультурна компетентність, на думку С. Литвинової, дозволяє особистості аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення етнічної, європейської й світової науки й культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі, застосовувати методи самовиховання, що орієнтовані на систему індивідуальних і загальнолюдських цінностей, доцільно застосовувати символіку, тексти в процесі комунікації, застосовувати засоби й технології міжкультурної взаємодії, опановувати й реалізовувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурного, мовного, релігійного розмаїття [5].

Важливим чинником, що впливає на професійну успішність сучасного фахівця професій типу «людина-людина», є його емоційна компетентність. Поняття емоційної компетентності як здібності діяти згідно з внутрішнім середовищем власних почуттів і бажань запровадив у галузь психології Р. Бак. Д. Гоулман довів, що найбільш ефективні в своїй діяльності ті люди, які

поєднують розум і почуття [2]. Ми розглядаємо емоційну компетентність майбутніх соціальних педагогів як готовність та здатність гнучко управляти емоційними реакціями: власними та інших людей, адекватно до ситуацій і умов, що змінюються. Виокремлюємо наступні етапи формування емоційної компетентності: мотиваційно-ціннісний, пізнавальний, навчальний, практичний, творчий.

Оскільки, соціальний педагог працює з людьми, вміння бачити себе зі сторони дозволяє йому критично ставитися до своєї поведінки й до того, що і як він робить, більш відповідально ставитися до своєї професійної діяльності. Рефлексивні процеси у діяльності соціального педагога виявляються, передусім, у процесі його практичної взаємодії з клієнтами, а саме: коли він намагається адекватно зрозуміти і цілеспрямовано регулювати думки, почуття та вчинки клієнтів; у процесі проектування їхньої діяльності, коли розробляє цілі виховання і конструктивні схеми їх досягнення з урахуванням особливостей та можливостей їхнього розвитку; у процесі самоаналізу і самооцінки соціальним педагогом власної діяльності та самого себе як її суб'єкта. Рефлексивна компетентність дозволяє переосмислити особистісний і професійний досвід та сприяє формуванню нових професійних еталонів і стандартів, що стимулюють розвиток особистості [1].

На думку І. Ульянич, рефлексивна компетентність – це професійна властивість особистості, що проявляється в ефективному здійсненні рефлексивних процесів та реалізації рефлексивних здібностей і прискорює процеси індивідуально-професійного розвитку, підвищує креативність діяльності [11]. Тому, підкреслює автор, вона полягає в поінформованості щодо процесів актуалізації особистості, реалізації рефлексивних здібностей в осмисленні та подоланні стереотипів мислення й утворення нового інноваційного змісту.

Серед функцій соціального педагога важливе місце займає дослідницька, що полягає в поєднанні особистісних і соціальних цінностей та здатностей до соціальної творчості, використанні суб'єктами соціально-педагогічної

діяльності комплексної соціально-педагогічної діагностики, можливостей інтеграції методів соціологічного, психологічного й педагогічного дослідження. Це проявляється в уміннях розв'язувати проблеми клієнта, розвивати систему соціальної допомоги, підтримки та реабілітації.

Дослідницька компетентність містить компетенції, котрі органічно включені в соціально-педагогічні ситуації і в контекст професії соціального педагога. Розвиток дослідницької компетентності майбутнього соціального педагога пов'язаний із необхідністю надавати кваліфіковану соціально-педагогічну допомогу та підтримку в соціальній сфері засобами соціально-педагогічного моделювання, проектування, прогнозування, конструювання і власної системи інноваційної діяльності.

Однією із важливих функцій соціального педагога є правозахисна. Адже йому належить забезпечувати дотримання норм охорони та захисту прав дітей і підлітків, представляти їхні інтереси у різноманітних інстанціях. Саме тому сформованість правової компетентності надає можливість майбутньому соціальному педагогу вільно орієнтуватись у правових явищах, приймати обґрунтовані професійні рішення і здійснювати їх відповідно до законодавчих норм.

Правову компетентність В. Олійник розглядає як високий ступінь володіння правом у конкретній професійно-педагогічній практичній діяльності, глибокі й об'ємні знання законів і підзаконних актів, джерел права, на які він має спиратися, реалізуючи управлінську діяльність, розуміння принципів права учасників педагогічного процесу і способів правового регулювання їхніх відносин, ставлення до права як до невід'ємної складової професійної діяльності, здатність захищати і впроваджувати правові відносини в управлінській діяльності в суворій відповідності з правовими й розпорядчими принципами законності [6].

Отже, сформована правова компетентність майбутніх соціальних педагогів свідчить про наявність у них цілісної системи соціально-правових знань, умінь і навичок та здатність їх застосовувати на практиці. Саме тому

необхідно створити належні умови для набуття ними досвіду соціально-правової діяльності, засвоєння її технологічних процесів як продуктивних засобів.

Кризовий стан економічної й культурної галузей, різка зміна стереотипів, конфлікти поколінь та інші протиріччя дозвіллевого, соціально-побутового аспектів життя людей, – так чи інакше знаходять своє безпосереднє відображення у соціально-педагогічному процесі. Розв’язанню багатьох проблем, що виникають у професійній діяльності соціального педагога, має допомогти конфліктологічна компетентність.

Конфліктологічна компетентність розглядається як вид соціально-психологічної компетентності та включає в себе такі складові: розуміння природи протиріч та конфліктів між людьми; формування конструктивного ставлення до конфліктів в організації; володіння навичками неконфліктного спілкування у складних ситуаціях; уміння оцінювати та пояснювати різні проблемні ситуації; наявність навичок управління конфліктними явищами; уміння розвивати конструктивні початки виникаючих конфліктів; уміння передбачити можливі наслідки; уміння конструктивно регулювати протиріччя та конфлікти; наявність негативних наслідків конфліктів.

Н. Самсонова визначає конфліктологічну компетентність як вид професійної підготовленості фахівця виконувати певні трудові функції у професійному конфліктогенному середовищі [9].

Деякі дослідники відносять конфліктологічну компетентність до соціальної компетентності. На нашу думку, конфліктологічна компетентність реалізує прикладні аспекти професійної діяльності майбутнього соціального педагога, а сформована соціальна компетентність виступає умовою та підґрунтям для її формування.

Мотиваційна компетентність соціального працівника передбачає гуманістичні ціннісні орієнтації, позитивну спрямованість на діяльність, саме тому ми розглядаємо її як здатність мотивувати себе на виконання певних

професійних дій на основі сукупності цінностей, потреб і мотивів (соціальних, пізнавальних, професійних, особистісного розвитку і самоствердження тощо).

Таким чином, розглянувши формування професійних компетентностей майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, ми з'ясували, що ключові компетентності не повинні бути зведені лише до виконання їх професійних функцій або до комплексу соціально значущих і професійно необхідних умінь. Тому, професійні компетентності майбутніх фахівців – соціальних педагогів є синтезом загальнокультурної, ціннісно-сислової, соціальної, правової, комунікативної, психолого-педагогічної, інформаційної, рефлексивної, мотиваційної, конфліктологічної та дослідницької компетентностей.

Література:

1. Васильєва М. О. Формування професійної рефлексії майбутніх соціальних працівників у класичному університеті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. О. Васильєва . – Київ, 2010. – 194 с.
2. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Дэниел Гоулман, Ричард Бояцис, Энни Макки ; [пер. с англ.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 301 с.
3. Гочаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результатов образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня . – 2003. - № 5. – С. 34-42.
5. Литвинова С. Г. Формування інформаційно–комунікаційної компетентності (ІКК) вчителів-предметників [Електронний ресурс] / С. Г. Литвинова. – Режим доступу :<http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em5/content/08lsgtso.htm>.

6. Олійник В. В. Теоретичні та практичні аспекти проблеми формування правової компетентності керівників навчальних закладів у системі післядипломної педагогічної освіти / В. В. Олійник // Обрії. – 2007. – № 2 (25). – С. 24–29.

7. Професійна освіта: Словник : [навч. посіб.] // [Уклад. С. У. Гончаренко [та ін.] ; за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : Вища шк., 2000. – 380 с.

8. Решетник П.М. Професійна освіта і компетентність / М.П.Решетник, Н.Г.Батечко // Науковий вісник НАУ. – 2005. - № 88. – С. 157.

9. Самсонова Н. В. Конфликтологическая культура специалиста и технология её формирования в системе вузовского образования : [монография] / Н. В. Самсонова. – Калининград : Изд-во КГУ, 2002. – 308 с.

10. Спіріна Т. П. До питання формування толерантної культури у майбутніх фахівців соціальної сфери / Т. П. Спіріна // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка : зб. наук. ст. – Кіровоград : [б. в.], 2014. – С. 101-112.

11. Ульяніч І. В. Рефлексивна компетентність у педагогічній діяльності / І. В. Ульяніч // Практична психологія та соціальна робота : науково-практичний освітньо-методичний журнал. – 2009. – № 2, – С. 49–51.